

МІСЦЕ Й РОЛЬ ТРАДИЦІЙ ТА ЗВИЧАЇВ У СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНИХ ЗАХОДІВ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ

Стаття присвячена визначенню місця й ролі традицій та звичаїв у системі загальносоціальних заходів запобігання злочинам. Виокремлено види традицій та звичаїв, які є цінними для формування загальносоціальних заходів. Запропоновано визначення системи загальносоціальних заходів запобігання злочинам та показано місце традицій і звичаїв у цій системі.

Ключові слова: традиції, звичаї, запобігання злочинності, релігійні, духовно-сімейні, професійні, морально-етичні, народні, загальносоціальні заходи.

I. Вступ

Проблема запобігання злочинам у сучасному світі турбує не лише науковців, практичних працівників, а й громадськість. Злочинність є однією із центральних проблем сучасної України, на протидію якій витрачаються ресурси держави та в процесі боротьби з якою привертається увага суспільства. Серед традиційних каральних заходів запобігання злочинності виділяються й профілактичні, що відіграють не менш важливу роль у процесі запобігання злочинам.

Багато вітчизняних і російських науковців присвячували та присвячують свої праці проблемі запобігання злочинності. Серед них Г. А. Аванесов, О. М. Бандурка, Ю. В. Баулін, Я. І. Гілінський, В. О. Глушков, В. В. Голіна, В. К. Грищук, Н. О. Гуторова, І. М. Даньшин, С. Ф. Денисов, Т. А. Денисова, О. М. Джужа, А. І. Долгова, А. П. Закалюк, В. С. Зеленецький, А. Ф. Зелінський, В. М. Кудрявцев, Н. Ф. Кузнецова, С. Я. Лебедев, В. В. Лунєв, В. Я. Тацій, В. О. Туляков, В. І. Шакун та ін.

Вчені класифікують систему заходів запобігання злочинності за різними критеріями, серед яких за рівнем запобіжної діяльності виділяють запобігання злочинності на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях.

II. Постановка завдання

Аналіз наукових праць у сфері запобігання злочинності дає змогу зробити висновок, що науковці окремо не розглядали місце й роль традицій та звичаїв у системі загальносоціальних запобіжних заходів. З огляду на це, спираючись на фундаментальні здобутки вітчизняних та зарубіжних кримінологів, а також філософів і теоретиків права, у статті розглядається місце й роль традицій та звичаїв у системі загальносоціальних заходів запобігання злочинам в Україні.

III. Результати

Загальновизнано, що подальший прогресивний розвиток суспільства неможливий

без активної боротьби зі злочинністю. У підручнику з кримінології за редакцією професора І. М. Даньшина під загальносоціальною профілактикою злочинності розуміється комплекс перспективних соціально-економічних і культурно-виховних заходів, спрямованих на подальший розвиток та вдосконалення суспільних відносин і усунення або нейтралізацію водночас причин та умов злочинності [6, с. 26]. В академічному курсі з кримінології за редакцією академіка А. П. Закалюка зазначено, що заходи загальносоціального запобігання мають своїм об'єктом явища, факти, прояви тощо, які мають із злочинністю, хоч і не спричинювальний чи обумовлювальний, але інший детермінуючий, здебільшого кореляційний зв'язок або зв'язок станів [4, с. 328].

Російський кримінолог В. М. Кудрявцев визначив соціальну профілактику як сукупність заходів, спрямованих на оздоровлення суспільних відносин, ліквідацію соціальних пороків, підвищення добробуту суспільства [7]. М. В. Щедрін зазначає, що до заходів, які базуються на принципі "дозволено все, що не заборонено", належать, насамперед, заходи соціальної профілактики, які не пов'язані з примусом. Сюди, як зазначає вчений, можна зарахувати заходи компенсації, покарання й безпеки, які не являють собою відчутних обмежень для особистості та регламентуються нормами гігієни, моралі, педагогіки, звичаями, традиціями, організаційними, технічними нормами [11, с. 17]. Інші вчені наголошують, що заходи кримінологічної профілактики на загальносоціальному рівні реалізують антикриміногенний потенціал суспільства в цілому та всіх його інститутів [1, с. 26].

Особливість загальносоціальної профілактики полягає в тому, що її заходи не спрямовані безпосередньо на протидію злочинності та її детермінант. Загальносоціальна профілактика включає систему заходів економічного, політичного, правового, культурно-виховного характеру, що спрямовані

на подолання кризових процесів у суспільстві, зокрема, таких як безробіття, соціальна нерівність, політичне напруження, правовий нігілізм, моральний занепад та духовна криза. У процесі впровадження таких заходів здійснюється вплив й на чинники, які породжують злочинність, що дає змогу зменшити рівень останньої. Варто зауважити, що загальносоціальна профілактика має важливий кримінологічний аспект, адже вона є фундаментом, основою спеціально-кримінологічної профілактики.

Аналізуючи систему загальносоціальних заходів, слід наголосити, що одне із центральних місць у ній посідають економічні заходи. Так, виконання Державної програми активізації розвитку економіки на 2013–2014 рр. в Україні передбачає вирішення таких завдань, як: забезпечення збалансованості державних фінансів з реальними можливостями національної економіки; забезпечення фінансової стабільності; детінізація економіки; зниження адміністративних бар'єрів для розвитку підприємництва; зменшення втручання контролюючих органів у господарську діяльність; створення умов для збільшення обсягу виробництва підприємств легкої промисловості; проведення приватизації державного майна з урахуванням принципів відкритості і прозорості, створення умов для ефективного розвитку підприємств після приватизації; будівництво, реконструкція та ремонт 7 584,5 км автомобільних доріг загального користування державного та місцевого значення, у тому числі з використанням механізму державно-приватного партнерства тощо [3].

У соціальній сфері реалізуються заходи, спрямовані на вирішення завдань державного регулювання у сфері соціального захисту та соціальної підтримки сімей, дітей, молоді, бездомних осіб; поліпшення якості освіти та вільного доступу до неї окремих категорій населення (діти, які проживають у сільській місцевості, діти з особливими освітніми потребами, обдарована учнівська молодь, діти мігрантів); удосконалення системи надання соціальних послуг; розроблення заходів, спрямованих на усунення значного соціального розшарування населення; зміцнення правових та матеріальних гарантій щодо здійснення прав і свобод громадян; надання психологічної допомоги громадянам у разі потреби тощо.

Заходи, спрямовані на вдосконалення законодавства з метою усунення прогалин, що сприяють вчиненню протиправних дій, стосуються правової сфери.

У культурно-виховній сфері важливе значення мають заходи, спрямовані на підвищення правосвідомості, правової культури громадян, виховання дітей у дусі любові до Батьківщини та поваги до дорослих тощо.

Як зазначено в літературі, загальносоціальні заходи в політичній сфері спрямовані на становлення та розвиток нової української державності, зміцнення демократії; зміцнення всіх галузей влади, реалізацію політичної волі в протистоянні соціально негативним явищам і процесам в умовах багатопартійності [8, с. 89].

Зазначений перелік заходів не є вичерпним і являє собою цілісну систему.

Щоб з'ясувати місце та роль у цій системі традицій і звичаїв, необхідно визначитися з поняттям системи загальносоціальних заходів запобігання злочинам. У філософській енциклопедії вказано, що система – це сукупність елементів, що перебувають у відносинах і зв'язках один з одним, яка утворює певну цілісність, єдність [10]. Погоджуючись з висловленою в наукових колах думкою, що система запобігання злочинності має бути побудована на власній ідеології, вважаємо, що ця ідеологія має базуватися на вихованні ціннісних орієнтацій молодого покоління. Оскільки система запобігання злочинності, а особливо загальносоціальні заходи, не обмежені лише правовими заходами, варто зазначити, що серед них використовуються й неправові норми, зокрема, норми моралі, традиції, звичаїв. Враховуючи вищесказане, пропонуємо під системою загальносоціальних заходів запобігання злочинам розуміти передбачену правовими та неправовими нормами цілісну сукупність видів діяльності суб'єктів запобігання злочинності, що перебувають у зв'язках один з одним, безпосередньо не спрямовані на запобігання злочинам, але відіграють провідну профілактичну роль на стадії предкримінальної поведінки.

Дійсно, традиції та звичаї здебільшого відіграють вирішальну роль саме на етапі профілактики злочинів. Моральні й духовні основи нашого суспільства, культурні традиції, релігійні устої тощо допомагають знайти відповідні запобіжні заходи та застерегти особу від вчинення злочину. Таким чином, серед традицій та звичаїв, що мають значення в системі заходів запобігання злочинам та є цінними для формування таких заходів, ми виділяємо релігійні, духовно-сімейні, професійні й морально-етичні, народні.

Досліджуючи роль релігійних традицій та звичаїв у системі загальносоціальних заходів запобігання злочинам, слід наголосити, що релігія завжди відігравала вагомий роль у житті українського народу. За даними релігійно-інформаційної служби України, станом на 01.01.2011 р. в Україні було зареєстровано 33 977 церков і релігійних організацій. На сьогодні більше ніж 97% зареєстрованих релігійних громад в Україні є християнськими [2].

Релігійні традиції та звичаї мають ґрунтовне значення не лише для системи заходів запобігання злочинам, а й для інших традицій і звичаїв. Усі вони взаємопов'язані між собою та ідентифікують ментальність та культуру нації, що виражається у прийнятті чи відторгненні спроб законодавця нав'язати ті чи інші цінності, оминаючи національну ідею. Цікавим є питання, що стосується акумулювання в поведінці українців традицій та звичаїв як дохристиянського, так і християнського періоду, але ця тема потребує подальшого дослідження, що нами буде проведено.

На сьогодні в Україні домінує християнська релігія, яка відтворює християнські традиції, що виступають основою формування духовних цінностей народу. Заходи запобігання злочинам мають, насамперед, відповідати духовним цінностям та інтересам народу. Так, на події, що сталися у 2013 р. на Миколаївщині, де правоохоронців звинувачено у зґвалтуванні та намаганні приховати свій злочин, Українська православна церква Київського Патріархату заявила, що це є виявом духовної кризи та застерегла, що в разі коли охоронець закону та порядку стає злочинцем, руйнується довіра до закону, до держави, руйнується суспільство в самих його основах [9].

У процесі впровадження релігійної політики в державі важливо дотримуватися інтересів конфесій національних меншин, підтвердженням цього є встановлення кримінальної відповідальності за злочини, вчинені з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості.

Духовно-сімейні традиції й звичаї, спираючись на релігію, запроваджують любов до батьків, близьких та оточення. На їх основі приймають законодавчі акти та втілюють у життя заходи спрямовані в Україні на охорону дитинства й материнства, створення оптимальних умов життя, захист прав та інтересів дітей і молоді, запобігання бездоглядності тощо.

Професійні та морально-етичні традиції та звичаї знаходять прояв, зокрема, у політичній, соціальній, культурно-виховній сферах.

Враховуючи морально-етичні традиції народу, система запобіжних заходів має відповідати принципу справедливості. Наприклад, в Україні склалася морально-етична традиція засудження прагнення до надмірного багатства, при цьому засуджуються не ті особи, які чесно працюють, а саме праця завжди була притаманна культурі українського народу, а незаконне збагачення. Підтвердження цієї традиції знаходимо у п'єсі І. Карпенка-Карого "Хазяїн". Заради вигоди головний герой іде на злочин, експлуатує наймитів, прагне видати заміж дочку за багатого поміщика-нелюба. Жадоба за християнською традицією є одним з семи гріхів.

У законодавчих нормах відтворюються й інші традиції та звичаї, зокрема, відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 66 КК України, законодавець серед обставин, що пом'якшують покарання, передбачає вчинення злочину внаслідок збігу тяжких особистих, сімейних чи інших обставин. Припускаючи, що крадіжка могла бути вчинена для врятування життя іншої людини, вбачається уособлення в нормах права моральних традицій та звичаїв, а саме благородна мета, хоча якщо йтиметься про вбивство, то питання набуває іншого значення.

Кримінальний кодекс України передбачає відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності за порушення моральних традицій, норм та звичаїв. Отже, загальносоціальні заходи, що приймаються в різних сферах життєдіяльності суспільства, мають базуватися на врахуванні принципу справедливості, щоб особа мала змогу чесно вести бізнес чи задовольняти свої життєві потреби, не зазіхаючи на відносини, за посягання на які законодавець передбачив кримінальну відповідальність.

Аналізуючи місце й роль традицій та звичаїв у системі загальносоціальних заходів запобігання злочинам, наголосимо, що вони мають як формальну, так і змістовну складову. Наприклад, формально морально-етична традиція може бути виражена через такий соціальний захід, як відвідування дитячих будинків волонтерами, громадськими та благодійними організаціями. Змістовно така традиція уособлює в собі ідеї гуманності, добра й милосердя. Часто вибір поведінки особистості зумовлений попереднім досвідом, ціннісними орієнтаціями та переконаннями.

Отже, традиції й звичаї є здебільшого фундаментом для впровадження культурно-виховних заходів, адже саме вони спрямовані на виховання цілісної законслухняної особистості.

Не оминають увагою й заходи, спрямовані на патріотичне виховання дітей та молоді, одне зі центральних місць серед яких посідають народні традиції та звичаї, оскільки допомагають відродити національну спадщину, духовні якості й патріотичні почуття народу.

IV. Висновки

Враховуючи зазначене, слід наголосити, що більшість заходів, які держава застосовує для запобігання злочинності, будуються на основі певних правил, принципів, стереотипів, традицій та звичаїв, серед таких заходів виділяються й загальносоціальні заходи запобігання злочинам. Хоча вони безпосередньо не спрямовані на протидію злочинам, все ж мають не менш важливе значення в запобіжній діяльності, адже сприяють вихованню молодого, здорового, мора-

льного покоління, а також допомагають мінімізувати вплив чинників, що детермінують злочинність. Загальносоціальні заходи стосуються різних сфер життя суспільства, зокрема, економічної, політичної, правової, культурно-виховної. Традиції та звичаї посідають базове, фундаментальне місце в системі загальносоціальних запобіжних заходів, адже на їх основі формуються ціннісні орієнтації громадян, ставлення до норм моралі та права. Вони виступають змістом передання міжпоколісного досвіду й міжособистісних відносин, на основі яких відбувається виховання громадян, становлення культури, національного характеру народу та втілюються в життя профілактичні заходи.

Список використаної літератури

1. Алексеев А. И. Криминологическая профилактика: теория, опыт, проблемы : монография / А. И. Алексеев, С. И. Герасимов, А. Я. Сухарев. – Москва : НОРМА, 2001. – 496 с.
2. Довідник релігій [Електронний ресурс] // Релігійно-інформаційна служба України. – Режим доступу: <http://risu.org.ua/ua/index/reference>.
3. Додаток до Державної програми активізації розвитку економіки на 2013–2014 рр. : Затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 27.02.2013 р. № 187 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/187-2013-%D0%BF>.
4. Закалюк А. П. Курс сучасної української криминології: теорія і практика : у 3 кн. / А. П. Закалюк. – Київ : Ін Юре, 2007. – Кн. 1: Теоретичні засади та історія української криминологічної науки. – 424 с.
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
6. Криминологія: Загальна та Особлива частини : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, О. К. Кальман, О. В. Лисоєд; за ред. проф. І. М. Даньшина. – Харків : Право, 2003. – 352 с.
7. Кудрявцев В. Н. Стратегии борьбы с преступностью / В. Н. Кудрявцев. – 2-е изд., испр. и доп. – Москва : Наука, 2005. – 366 с.
8. Профілактика злочинів : підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Ф. Гада та ін. ; за заг. ред. д.ю.н., проф. О. М. Джужа. – Київ : Атіка, 2011. – 720 с.
9. Резонансний злочин у Врадіївці в УПЦ КП назвали викликом цілому суспільству [Електронний ресурс] // Релігійно-інформаційна служба України. – Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/scandals/52866/.
10. Философский энциклопедический словарь [Электронный ресурс] / гл. редакция: Л. Ф. Ильичёв, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалёв, В. Г. Панов. – Москва : Советская энциклопедия, 1983. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/3310/%D0%A1%D0%98%D0%A1%D0%A2%D0%95%D0%9C%D0%90
11. Щедрин Н. В. Основы общей теории предупреждения преступности : учеб. пособ. / Н. В. Щедрин. – Красноярск : Краснояр. гос. ун-т, 1999. – 58 с.

Стаття надійшла до редакції 01.09.2014.

Босак Е. С. Место и роль традиций и обычаев в системе общесоциальных мер предупреждения преступлений

Статья посвящена определению места и роли традиций и обычаев в системе общесоциальных мер предупреждения преступлений. Выделяются виды традиций и обычаев, которые являются ценными для формирования общесоциальных мер. Предлагается определение системы общесоциальных мер предупреждения преступлений и выделяется место традиций и обычаев в этой системе.

Ключевые слова: традиции, обычаи, предупреждение преступности, религиозные, духовно-семейные, профессиональные, морально-этические, народные, общесоциальные меры.

Bosak K. Place and Role of Traditions and Customs in a System of National Measures in the Prevention of Crime

The problem of crime prevention in the world today is concerned not only by researchers, practitioners and but also by the general public. Crime is one of the central problems of modern Ukraine, where the opposition and government resources are spent in the fight which draws public attention. Among the traditional punitive measures to prevent crime are highlighted the prevention measures that play an important role in the prevention of crime.

Scientists classify a system of crime prevention measures by various criteria, including the level of preventive activity which is based on social crime prevention, criminology and individual levels.

Analysis of scientific works in the field of crime prevention allows to conclude that scientists did not specifically consider the role and place of traditions and customs in the system of general precautions. In view of this, based on the fundamental achievements of domestic and foreign criminologists and

philosophers and theorists of law the place and role of customs and traditions in the system of general measures preventing crime in Ukraine is examined in the article.

Most of the activities that the state uses to prevent crime are based on certain rules, principles, attitudes, traditions and customs, among such measures stand out societal measures to prevent crime. Although they are not directly aimed at combating crime, yet are equally important in the safety activities as contributing to the education of the young, healthy, moral generation and help minimize the impact of the factors that determine the crime. Societal measures concern different spheres of society, including economic, political, legal, cultural and educational. Traditions and customs occupy the basic, fundamental role in the system of general preventive measures, as their basis, the value orientation of public attitude to morality and law. They transfer the experience between the generations and interpersonal relationships due to which is done education of citizens, formation of culture, national character of people and are put into practice the preventive measures.

Key words: *traditions, customs, crime prevention, religious, spiritual, family, professional, ethical, national, social measures.*